

ВПЛИВ ПРОФЕСІЙНИХ СИТУАЦІЙ НА АКСІОМАТИКУ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Статтю присвячено філософсько-правовому дослідженню впливу професійних ситуацій на аксіоматику правоохоронної діяльності. З'ясовано, що професійні ситуації, у які потрапляє працівник правоохоронних органів, формують його як правосвідомого громадянина та людину, яка може відстоювати свої права та права інших відповідно до законів і нормативно-правових актів. Проблеми, що наявні нині у правоохоронній сфері, потрібно вирішувати чітко, але послідовно, зокрема через реформування, делегування повноважень на місцях, прийняття законів, що дали би змогу подолати корупцію у правоохоронних органах, зміну правлячого апарату й прийняття на службу «незаплямованих» професійних працівників, створення прозорого й доступного контролю з боку суспільства за роботою цієї системи.

Ключові слова: аксіологія, цінності, аксіоматика, людина, правоохоронець, правоохоронна діяльність, філософія права.

Статья посвящена философско-правовому исследованию влияния профессиональных ситуаций на аксиоматику правоохранительной деятельности. Установлено, что профессиональные ситуации, в которые попадает работник правоохранительных органов, формируют его как правосознательного гражданина и человека, который может отстаивать свои права и права других в соответствии с законами и нормативно-правовыми актами. Проблемы, существующие ныне в правоохранительной сфере, нужно решать четко, но последовательно, в частности через реформирование, делегирование полномочий на местах, принятие законов, которые бы позволили преодолеть коррупцию в правоохранительных органах, изменение правящего аппарата и принятие на службу «чистых» профессиональных работников, создание прозрачного и доступного контроля со стороны общества за работой этой системы.

Ключевые слова: аксиология, ценности, аксиоматика, человек, страж порядка, правоохранительная деятельность, философия права.

The article is devoted to the philosophical and legal study of the influence of professional situations in the axioms of law enforcement. It was found that the professional situation in which an employee gets law enforcement, form it as the right to conscientious citizen and a man who can stand up for their rights and the rights of others, in accordance with the laws and legal acts. The problems that exist today in the field of law enforcement, need to be addressed clearly, but in series, in particular due to the reform of the delegation of local authority, the adoption of laws, which would allow to overcome the change of the ruling system and the adoption of the service of "pure" professional corruption in law enforcement workers and the establishment of a transparent and accessible public scrutiny of the work of this system.

Key words: axiology, value, axiomatic, man, guardian of order, law enforcement, legal philosophy.

Вступ. Сучасна Україна – одна з найбільш активних держав світу, що виявили свою позицію та беззаперечно визнали європейський шлях розвитку. Події, що передували цьому, – зокрема «Пома-ранчева революція», яка найбільш суттєво вплинула на свідомість, розуміння, світобачення й ціннісне відображення дійсності. Це «Революція гідності», яка засвідчила, що народ – єдиний і є тією силою, тим джерелом суспільної думки, який жодним диктаторам і політичним режимам не спинити. Держава повинна стати індикатором вияву суспільно-політичної, правової, соціальної та моральної позиції, що побутує в суспільстві й інтереси якої відстоювала, зокрема молодь, яка є на сьогодні ідеологом і героєм сучасності. Процес формування соціальної, правової, цілісної, демократичної держави був закріплений у Конституції України як основним законом.

© ПАЛІЙ М.Б. – кандидат юридичних наук, завідувач відділення методичного забезпечення навчального процесу навчально-методичного відділу (Львівський державний університет внутрішніх справ)

Постановка завдання. Мета статті полягає у філософсько-правовому впливі професійних ситуацій на аксіоматику правоохоронної діяльності.

Результати дослідження. Основна проблема державотворчого процесу – це недосконалість створення ефективної законодавчої, нормативно-правової бази, а тому потрібно створити такі умови, за яких змогли б формуватися інститути громадського суспільства. Провідну роль тут має затвердження у країні принципів демократизму, формування владних органів, а також переосмислення поняття захисту – від інтересів держави до самої людини, яка й є основною ланкою у створенні правової, демократичної держави, де захищатимуться законом права, свободи та інтереси громадян, відстоюватиметься їхнє право на свободу слова й думки, честі та гідності, свободу віросповідання, право на освіту.

Відтак необхідно налагодити чіткий взаємозв'язок між державою та правоохоронною системою. Зробити це можливо тільки за умови чіткого й послідовного прийняття законів, реформування правоохоронної діяльності в рамках стандартів європейського, зокрема правового, суспільства, де держава прислухається до кожної людини, організації, спільноти, товариства, тобто створює єдиний механізм суспільно-правового вияву.

Недосконалість системи понять теорії правового становища особистості, мабуть, призводить зокрема до спроб розкрити зміст громадянства, правосуб'єктності, правового статусу, тобто різнохарактерних по суті правових явищ, через права й обов'язки громадянина. У цьому контексті громадянство, правосуб'єктність (правоздатність), суб'єктивні права й обов'язки розглядаються як категорії, що розрізняються лише за ступенем своєї конкретизації, як стадії вияву (динаміки) однорідного явища, як модифікації суб'єктивного права (Л.Д. Воєводін, В.А. Патюлін, Л.С. Явич, Ц.А. Ямпільська тощо). Однак такий підхід, попри свою зовнішню простоту й привабливість, не дає змоги пізнати наявні особливості змісту окреслених категорій, їх роль і значення в системі понять теорії правового становища особистості. Реальні явища як аналоги зазначених категорій знаходяться в різних площинах, характеризують різні аспекти правового становища особистості. Громадянство, правосуб'єктність, права і обов'язки хоча й тісно взаємопов'язані, але якісно самостійні явища, що мають, власне, специфічний зміст і відображають різні аспекти правового становища особистості [1, с. 7–8]. Особистість – людина як активний суб'єкт суспільних відносин, що об'єднує категорії громадянина, іноземного громадянина, особи без громадянства [2, с. 279].

Держава гарантує судовий захист прав і свобод кожної людини. Як відомо, судовий спосіб захисту є найбільш демократичним. Передбачається право на отримання кваліфікованої юридичної допомоги. Встановлено презумпцію невинуватості у вчиненні кримінальних злочинів: обвинувачений вважається невинуватим доти, допоки його провина не буде доведена [3, с. 14].

Визначивши поняття правового становища особистості, слід розкрити його структуру, склад, тобто надати його юридичну конструкцію. Юридична конструкція як ідеальна модель предмета (явища) слугує формою відображення дійсності, є спрощеним виявом правової дійсності. У юридичній конструкції виражається структурно-системна будова досліджуваних об'єктів, тому вона визначається як склад [1, с. 11].

Слід зазначити, що структура правового статусу особистості охоплює також загальну правоздатність, гарантії, законні інтереси, юридичну відповідальність. Очевидно, що суперечки щодо поняття правового статусу тривають здебільшого навколо визначення сукупності об'єднуючих до нього елементів. Розглядаючи структуру правового статусу, завжди наштовхуються на очевидну неоднозначність у термінології. Для позначення прав людини використовуються поняття «цивільні права», «конституційні права», «індивідуальні права», «основні права», «основні права і свободи». Крім того, якщо в американських деклараціях йшлося лише про права або природні невід'ємні права, то, починаючи із Французької декларації 1789 р., права диференціювали на права людини й права громадянина [4, с. 179].

Отже, як висновок, еволюція поняття особистості за всіх часів розглядалася по-новому, але, попри це, особистість розуміли як окрему одиницю правового суспільства, індивід, який живе за законами держави й не відступає від суспільно-моральних норм.

Держава передбачає певні обмеження, а саме здійснює контроль за поведінкою суб'єкта правовідносин за допомогою жорстких заходів впливу з боку правоохоронних органів, прийняття тих законів, що обмежують права особистості на її індивідуальність, а також намагається нав'язати ті суспільно-правові напрями розвитку, що обирає сама.

В юридичній літературі принципи правоохоронної діяльності зазвичай називають принципами правосуддя. Відтак слід зазначити, що більшість принципів правосуддя є основними, керівними положеннями та правовими ідеями не тільки для діяльності судів, але й для інших правоохоронних органів.

Будь-яка діяльність, зокрема правоохоронна, ґрунтується й функціонує відповідно до низки основних, керівних положень. У цих положеннях закріплено засадничі ідеї про найбільш доцільний і ефективний розвиток, функціонування судів і правоохоронних органів, що покликані захищати й охороняти права та інтереси, свободи громадян, суспільства й держави [5, с. 104–105].

Підводячи підсумок, потрібно визначити поняття демократичних основ (принципів) правоохоронної діяльності, зокрема принципів правосуддя.

Принципи правосуддя – це загальні керівні, вихідні положення, правові ідеї, що визначають найбільш суттєві аспекти діяльності судів та інших правоохоронних органів, і найперше діяльності, іменованої правосуддям. Саме через правосуддя встановлюється істина, приймається судовий акт (вирок, рішення, ухвала, постанова), що визначає долю людини, цивільно-правового спору.

Розвиток правоохоронної діяльності та вдосконалення системи правосуддя в Україні – першочергове завдання державних органів. З метою зниження рівня злочинності, протизаконних діянь потрібно чітко усвідомити, що слід зробити насамперед, зокрема які шляхи обрати для вдосконалення професійного рівня працівників правоохоронних органів і створення умов їхньої реалізації.

Принципи правоохоронної діяльності (принципи правосуддя) можна виокремити у дві групи. До першої групи доцільно віднести принципи законності, справедливості, гуманізму, презумпцію невинуватості, встановлення об'єктивної істини. Це універсальні принципи й у вітчизняній правовій системі та її галузях права, і в організації та діяльності судів і правоохоронних органів. Другу групу становлять такі принципи: здійснення правосуддя тільки судом; незалежність суддів народних, арбітражних і присяжних засідателів, підпорядкування їх тільки закону; забезпечення законного, компетентного й неупередженого складу суду; здійснення правосуддя на засадах рівності громадян перед законом і судів; змагальність і рівноправність сторін; право громадян на судовий захист; забезпечення підозрюваному, обвинуваченому й підсудному права на захист; презумпція невинності.

Необхідно зазначити, що правоохоронні органи за ознакою професійної діяльності становлять самостійну групу органів держави, що мають свої чітко визначені завдання. Ці завдання полягають або у відновленні порушеного права, наприклад у сфері цивільних правовідносин, або в покаранні правопорушника, коли відновити порушене право неможливо (за вчинення певних злочинів, наприклад, вбивства), або у відновленні (у разі порушення права) та покаранні одночасно, коли відновити порушене право можливо, але правопорушник заслуговує ще й покарання. Вирішуючи ці завдання, правоохоронні органи захищають життя, здоров'я, майно громадян, їх власність, власність держави, державних, громадських і приватних організацій, захищають державу та її інституції, природу, тваринний світ.

Підтримання правопорядку та припинення правопорушень покладено на компетентні державні органи (прокуратуру, органи внутрішніх справ, податкову міліцію, органи Служби безпеки України), для яких діяльність із забезпечення правопорядку, запобігання правопорушенням, дізнання й розслідування злочинів є обов'язковою та полягає в невідкладному й адекватному реагуванні на факти невиконання або неналежного виконання вимог правових норм з боку юридичних або фізичних осіб. Мотивацію правопорушень, зокрема незнання правових норм, не може бути визнано підставою для нежиття відповідних заходів щодо припинення правопорушень. У процесі діяльності з припинення правопорушень здійснюється правомірний вплив (реагування на умови та причини правопорушень, роз'яснення процесуальних прав і обов'язків, інформування правопорушника та його мікросередовища про наслідки правопорушення тощо). Водночас неприпустимими є протиправні дії щодо правопорушників з боку працівників правоохоронних органів у вигляді погроз, залякувань, побоїв тощо [6, с. 6–7].

Розглядаючи питання правоохоронної діяльності у площині аксіології, зокрема через філософсько-правовий концепт впливу на професійні ситуації працівників правоохоронних органів, слід зауважити, що свідомість і ціннісне відношення кожної людини формується з народження, у шкільні роки, під час навчання у вищих навчальних закладах, а згодом і у процесі виконання професійних обов'язків. В аксіології права знаходять своє відображення три форми буття цінностей: особисті (екзистенціальні), суспільні цільові та предметно-втілені.

Якщо розглядати суспільні цільові цінності та ідеали, то основною умовою правових цінностей є їх існування, що вироблені суспільною й правовою свідомістю. Що стосується предметно-втілених цінностей, то вони знаходять своє відображення в нормативних актах, конституціях, законах. Самі ж правові ідеали реалізуються в системі правових відносин у вигляді суспільних взаємовідносин, що є формально рівними, незалежними від суб'єктів права, у правових процедурах, діях, механізмах, що закріплюють норми та закони в культурі. Одними з головних цінностей є особистісні, зокрема в кожної людини з дитинства під впливом батьків, навколишнього середовища та на основі психологічного типу особистості складається певна система життєво важливих цінностей. Особисті цінності виражають уявлення про блага, права та межі їх прагнення, виступають як авторитетні й обов'язкові установки свідомості.

Цінності також регулюють поведінку людини. Якщо для нас цінністю є сім'я, то це спонукає до дбайливого ставлення до своїх рідних; якщо цінністю є робота – до бездоганного її виконання; та чи інша поведінка може виступати також як цінність [7, с. 405]. Наприклад, цінністю для людини може бути праця. Діяльність, за якої створюються матеріальні й духовні блага, є сама по собі цінною. Зрештою, на основі цінностей можуть встановлюватися норми взаємин між людьми, тобто правила, що потребують бездоганного виконання. Наприклад, така цінність як сім'я передбачає норми сімейних взаємин, така цінність як дружба встановлює певні правила друзів [8, с. 308–309].

Якщо розглядати аксіологію як розділ філософії, то вона прагне до ідеалу раціональної науки, оскільки включає розумне знання до вищих (кардинальних) цінностей і впливає, за змоги, із логіч-

ного й зв'язного осмислення як фактів людського життя та історії, так і трансцендентальних структур свідомості; будучи заснованою на спостереженні над цими фактами і структурами, вона є наукою емпіричною. Будучи філософією цінностей, вона неминуче передбачає аналіз багатьох, припущених ціннісним дискурсом, теоретичних об'єктів і питань [9, с. 3–4].

Юридична аксіологія, як і філософія права та юридична наука загалом, предметом свого дослідження, поряд із правом, має й державу як саме правове явище – правову організацію (правової форми організації) публічної влади вільних членів певного суспільства [10, с. 53–54].

Тому ціннісне мислення й стало тією сферою, до якої філософія ХХ ст. здійснила найбільший внесок у площині зближення філософії з повсякденною свідомістю. Продовженням і розвитком цього внеску слугує світоглядна роль аксіології, її здатність на основі даних гносеології та метафізики окреслювати зв'язну картину орієнтирів людської діяльності й визначення її мети. Важливим постає й те, що аксіологію було внесено до онтологічного мислення. На ґрунті ціннісних досліджень зростає найважливіша, стосовно системного підходу, спроба узагальнити мислення до масштабів загальної онтології. Зокрема, із приводу теорії шарів Н. Гартмана, Р. Ингардена та А. Венцлови зазначалося, що вона добре вписується до «загальної структурної теми», тобто до сучасного структурного руху, що охопив ледь чи не всі галузі дослідження культури [9, с. 7–8].

У цьому контексті необхідно загалом зазначити, що діяльність правоохоронних органів характеризується специфічними рисами, реалізація яких покликана забезпечити повноту, усебічність та об'єктивність їх висновків і рішень. До таких рис, зокрема, належать: діяльність правоохоронних органів у кожному випадку має ґрунтуватися на повідомленні про вчинення злочину чи іншого правопорушення; у всіх інших випадках правоохоронні органи не вправі втручатися в життя громадян, у діяльність інших органів держави, державних, громадських і приватних організацій; правоохоронні органи провадять свою діяльність тільки на підставі закону й відповідно до нього, а в окремих випадках – у певній процесуальній формі. Будь-які свавільні дії неприпустимі. Порушення вимог закону, допущене у процесі правоохоронної діяльності, може бути саме по собі правопорушенням, що тягне дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність; правоохоронну діяльність можуть провадити тільки особи, які перебувають на службі у правоохоронних органах і мають спеціальну, зокрема юридичну, підготовку. Присвоєння іншими особами права провадити правоохоронну діяльність є неприпустимим і за певних умов розцінюється як злочин; рішення правоохоронних органів у всіх випадках є заходами юридичного впливу, що засновані на законі та не відповідають обставинам учинення дії (або бездіяльності), у зв'язку з чим відбулося втручання цих органів. За порушення такої вимоги відбувається скасування ухваленого рішення, а іноді й притягнення до відповідальності особи, яка його ухвалила; законні й обґрунтовані рішення, ухвалені правоохоронними органами, підлягають виконанню будь-якими посадовими особами й громадянами. Невиконання їх тягне для правопорушників додаткові санкції; усі пов'язані зі злочинами та іншими правопорушеннями рішення правоохоронних органів, що суттєво впливають на права й свободи громадян або зачіпають інтереси держави, державних, громадських або приватних організацій, можуть бути оскаржені у встановленому законом порядку.

Сьогодні основними завданнями реформування наукової та науково-технічної діяльності в системі правоохоронних органів є: актуалізація змісту фундаментальних і прикладних наукових досліджень, спрямованих на вирішення найбільш важливих проблем практичної діяльності правоохоронних органів відповідно до їх функцій і компетенції, визначених законодавством; підвищення наукового рівня експертизи проектів законодавчих і нормативно-правових актів з питань боротьби зі злочинністю, забезпечення громадської та державної безпеки відповідно до компетенції правоохоронних органів; удосконалення системи підготовки й перепідготовки наукових і науково-педагогічних кадрів; використання сучасних інформаційних технологій у діяльності правоохоронних органів. З метою успішного вирішення окреслених завдань, наука повинна передбачати такі основні функції: науковий супровід та інформаційно-аналітичне й науково-технічне забезпечення правоохоронної діяльності; підготовка висококваліфікованих фахівців для правоохоронних органів; упровадження у практику діяльності правоохоронних органів сучасних вітчизняних і зарубіжних науково-дослідних методик та технологій [11, с. 10].

Право як система норм і правил поведінки позначається на суспільних відносинах за допомогою своїх функцій. Функції права – це основні напрями, що впливають на суспільні відносини, на поведінку людей у державі з метою гармонійного розвитку суспільства й належного функціонування держави. Функції права наділені певними ознаками, що формують основні напрями державно-правового впливу на суспільні відносини. Зокрема, ознаки функцій права: впливають із сутності й призначення права в суспільстві; виражають істотні, головні риси (ознаки) права; допомагають вирішувати завдання, що стоять перед правом.

Право нерозривно пов'язане з державою, відтак його функції, до певної міри, збігаються з функціями держави. Ця схожість полягає в соціальному призначенні держави та права, а також у вирішенні загальних завдань, що стоять перед державою та правом. За своєю суттю функції права

мають три види: регулятивну, охоронну й виховну (попереджувальну, запобіжну). Таким чином: регулятивна функція – напрям правового впливу, покликаний забезпечити чітку організацію громадських відносин, їх функціонування та розвиток відповідно до потреб суспільного прогресу; охоронна функція – напрям правового впливу, орієнтований на охорону позитивних і витіснення шкідливих для суспільства відносин, а також на припинення протиправної поведінки та запобігання їй; виховна (попереджувальна, запобіжна) – напрям правового впливу, в основі якого є здійснення психічного впливу на свідомість людей шляхом залякування й переконання [12, с. 155].

Саме за допомогою функцій права встановлюється його чіткий взаємозв'язок із правовою державою, що не може існувати без права як регулятора суспільно-правових відносин та індикатора ставлення народу до влади.

Висновки. Фактично, життя людини – основний об'єкт охорони з боку держави, що покладається на правоохоронні органи. Початком життя, зокрема, слід уважати початок фізіологічних пологів. Посягання на плід людини до початку родового процесу не є посяганням на життя та може призвести до відповідальності за незаконне проведення абортів. Кінцевим моментом життя є біологічна смерть. Закон у рівній мірі охороняє життя будь-якої людини, незалежно від її життєздатності, віку, моральних якостей тощо. Убивство – це позбавлення життя людини. Самогубство або замах на самогубство злочином не вважається.

Під час здійснення професійних обов'язків працівники правоохоронних органів ризикують своїм життям та здоров'ям з метою збереження життя кожної людини й громадянина. Саме професійні ситуації, у які потрапляє працівник правоохоронних органів, формують його як правосвідомого громадянина й людину, яка може відстоювати свої права та права інших відповідно до законів та нормативно-правових актів.

Водночас слід зазначити, що за сучасних умов існує велика загроза кризи правової моралі та занепаду авторитету влади в масовій свідомості. Необмежене посилення правоохоронних структур і бюрократизація судової діяльності зумовлює втрату авторитету суду й правоохоронних органів. Слід наголосити, що українське суспільство за незначний історичний термін поділилося на правопорушників і законслухняну частину населення, на платників і неплатників податків, на добропорядних і недобропорядних громадян тощо.

Список використаних джерел:

1. Витрук Н.В. Общая теория юридической ответственности / Н.В. Витрук – М. : Норма, 2009. – 258 с.
2. Большой юридический словарь / под ред. А.В. Малько. – М. : Проспект, 2009. – 704 с.
3. Основы права : [учебник] / под ред. З.Г. Крыловой. – М. : Высшая школа, 2000. – 400 с.
4. Проблемы общей теории права и государства : [учебник] / под ред. В.С. Нерсесянца. – М. : Норма, 2004. – 832 с.
5. Бліхар В.С. Аксиологічне обґрунтування правоохоронної діяльності : монографія / В.С. Бліхар, М.Б. Палій. – Л. : Ліга-прес, 2016. – 268 с.
6. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України : [підручник] / [В.Т. Білоус та ін.]. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 352 с.
7. Бліхар В.С. Вплив цінностей на формуванні особистості в контексті філософсько-правових інтенцій / В.С. Бліхар // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія «Юридична». – Л. : ЛьвДУВС, 2010. – Вип. 2. – С. 405–413.
8. Киричок О.Б. Філософія : [підручник] / О.Б. Киричок. – Полт. : РВВ ПДАА, 2010. – 381 с.
9. Старостин Б.А. Ценности и ценностный мир / Б.А. Старостин. – М. : Компания Спутник+, 2002. – 154 с.
10. Нерсесянц В.С. Философия права / В.С. Нерсесянц. – М. : Норма, 2009. – 848 с.
11. Юзікова Н.С. Судові та правоохоронні органи України : [навчальний посібник] / Н.С. Юзікова. – К. : Істина, 2006. – 320 с.
12. Правоведение : [учебник] / под ред. В.А. Козбаненко. – М. : Дашков и К, 2006. – 1063 с.